

CENTRUM GRONINGER TAAL & CULTUUR ERFGOEDPARTNERS

JAARVERSLAG 2021

Inhoudsopgave

Inleiding	3
CGTC	7
Erfgoedpartners.....	17

De basis van dit verslag wordt gelegd door het Jaarplan, waarvan de tekst in zwart is opgenomen. De blauwe teksten geven aan welke plannen zijn gerealiseerd.

Foto omslag: Paul Meek

Inleiding

Moi,

Voor u ligt het gecombineerde Jaarverslag 2021 van Centrum Groninger Taal & Cultuur (CGTC) en Erfgoedpartners. Na een jaar van verkennende gesprekken en zoeken naar inhoudelijke samenwerking stond het voor ons vast dat we samen meer kunnen bieden dan ieder voor zich, maar dat het ook verstandig is om als twee herkenbare organisaties voor onze samenwerkingspartners te blijven bestaan. Dat heeft geleid tot een bestuurlijke fusie met ingang van 1 januari 2021, waarbij we ook zijn gaan samenwonen. Zo komt, menen wij, het beste uit twee werelden samen.

Dit Jaarverslag geeft een beeld van ons eerste jaar samen, waarbij we onze Visie en Missie delen en waarbij we werken met dezelfde inhoudelijke thema's. Daarnaast hebben we een eigen financieel jaaroverzicht.

Het jaar 2021 was voor ons een bijzonder jaar, niet alleen vanwege onze samenwerking, maar natuurlijk ook vanwege de pandemie waarmee we te maken hadden. Desondanks bleek het mogelijk onze werkzaamheden uit te voeren, organisaties te ondersteunen en adviezen te geven ook mede dankzij digitale alternatieven om onze belangrijke taken te kunnen blijven uitvoeren.

Roeli Broekhuis,
directeur Erfgoedpartners

Olaf Vos
coördinator Centrum Groninger Taal en Cultuur

Visie

Als je Groningers vraagt waarom ze in deze provincie wonen, krijg je vaak een enthousiast verhaal over de aanwezigheid van cultuur en erfgoed. Het landschap, de steden en dorpen, kerken, borgen, molens, boerderijen, orgels en de eigen manier van leven, eten, feestvieren en uitdrukken: geen woord te veel maar wel duidelijk. Al deze elementen maken dat we ons als bewoners thuis voelen en in een veranderende wereld is dat van groot belang. Ook mensen die niet in Groningen zijn geboren, maken zich deze cultuur vaak eigen of kiezen er zelfs voor om in Groningen te blijven wonen.

In de kern betekent dit dat erfgoed van belang is voor de provincie en dat samen zorgdragen voor dit erfgoed het gevoel van gemeenschappelijkheid en binding met de samenleving versterkt. Er wordt daarbij door deelnemers, gebruikers, vrijwilligers en initiatiefnemers geen onderscheid gemaakt tussen materieel en immaterieel erfgoed. In de praktijk loopt dit door elkaar heen. In die zin is het dus heel logisch dat de twee steuninstellingen voor erfgoed (materieel en immaterieel) samen optrekken om de vaak kleinschalige en van vrijwilligers afhankelijke erfgoedinstellingen en initiatieven te ondersteunen. Ook zijn ze samen beter in staat om projecten te ontwikkelen en overheden te adviseren op het gebied van erfgoedbeleid en de toepassing hiervan op ruimtelijke ordening, toerisme en leefbaarheid.

Door de krachten van Erfgoedpartners en CGTC te bundelen ontstaat er een breed expertisecentrum dat deskundig is op het volle spectrum van erfgoed (musea, molens, erfgoededucatie, orgels en digitalisering van collecties, taal, verhalen, gewoonten, leefstijlen etc.). Het voordeel van deze schaalvergroting is dat er binnen de organisatie meer expertise beschikbaar komt, die eenvoudiger voor meer sectoren ingezet kan worden. Dit is vooral een voordeel voor de publiekstaken zoals promotie, educatie en digitalisering. Daarnaast kan de sector vertegenwoordigd worden door één persoon bij brainstormsessies en strategische overleggen. Sectoraal zal er weinig veranderen, omdat iedere sector een vakinhoudelijke zuil kent. Consulanten blijven hun eigen landelijke en regionale overleggen bijhouden over streektaal, educatie, molens en musea.

Medewerkers trekken gezamenlijk op als het gaat om nieuwe initiatieven. Ze onderhouden hun eigen netwerken en koppelen deze aan elkaar waar nodig. Dit gebeurt door samenwerking binnen zelfsturende teams op koers gehouden door de domeinregisseur. Erfgoedpartners werkt al met deze teams voor orgels, musea, molens, educatie en publieksactiviteiten. CGTC zal het domein immaterieel erfgoed en streektaal toevoegen en medewerkers doen al mee met de teams van educatie en publieksactiviteiten. Komend jaar zullen CGTC en Erfgoedpartners samen het domein immaterieel erfgoed verder vorm gaan geven, in samenwerking met het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland.

Omdat het belang van erfgoed voor de inrichting, de kwaliteit van de leefomgeving en de identiteit van de inwoners steeds belangrijker wordt, wil Erfgoedpartners in nauwe samenwerking met Centrum Groninger Taal en Cultuur meedenken met gemeenten en toeristische ondernemers over de culturele biografie van de regio waarbij het landschap, de monumenten, materieel en immaterieel erfgoed in samenhang een plaats krijgen. Zo kunnen de organisaties een antwoord geven op de vraag van landschapsorganisaties en de provincie (ERL) om mee te denken over de inrichting en ontwikkeling van de provincie Groningen. Vooruitlopend op deze ontwikkeling is de directeur van Erfgoedpartners bestuurslid geworden van de Toerisme Coöperatie.

Daarnaast zijn zowel Erfgoedpartners als CGTC aangesloten bij de Gemeenschappelijke Ambitie (samenwerking van alle culturele steuninstellingen in Groningen) om alle inwoners van Groningen in staat te stellen om zich van jong tot oud te blijven ontwikkelen en hen te betrekken bij alle vormen van kunst en erfgoed. Veel inwoners zijn al betrokken bij het in stand houden en het gebruik van erfgoed, maar het vereist extra inspanning om mensen te bereiken die het gevoel hebben dat ze buiten de samenleving staan. Erfgoedpartners en CGTC willen zich samen inspannen de komende

jaren erfgoed zoveel mogelijk inclusief te maken, zodat besturen en teams diverser worden, het verzamelbeleid in musea en het monumentenbeleid een afspiegeling wordt van alle inwoners van Groningen, dat nieuwe doelgroepen worden benaderd zodat alle inwoners van onze provincie zich in Groningen thuis voelen. Dit sluit aan bij het landelijk beleid om het Verdrag van Faro een belangrijke plaats te geven binnen het erfgoedbeleid. Binnen dit Verdrag wordt erfgoed ingezet om gemeenschappen te verbinden.

Samengevat kan gesteld worden dat Erfgoedpartners en CGTC samen een inhoudelijke meerwaarde kunnen zijn voor de provincie Groningen door het volgende:

Met de koppeling van materieel en immaterieel erfgoed worden kennis, kunde, netwerken en middelen effectiever en efficiënter ingezet richting achterbannen, deelnemers/gebruikers, partners, financiers en geïnteresseerden.

Verbindingen met andere domeinen zoals toerisme/recreatie en leefomgeving kunnen meer en beter vanuit een geïntegreerde aanpak (materieel en immaterieel samen) worden opgepakt.

Missie

De gezamenlijke missie van Erfgoedpartners en CGTC luidt als volgt:

Erfgoed vormt een levend(ig) deel van de Groningse samenleving. Musea, kerken, molens, borgen, orgels, maar ook taal, verhalen en gewoontes vormen het hart van de Groningse samenleving, toen, nu en later. Erfgoedpartners en CGTC leveren hier een bijdrage aan door vraag en behoefte van het werkveld in al deze erfgoedonderwerpen centraal te stellen. Naast een ondersteunende en adviserende rol hebben Erfgoedpartners/CGTC soms ook de rol van uitvoerder, als het veld daar om vraagt.

Centrum Groninger Taal & Cultuur

Algemeen

Centrum Groninger Taal & Cultuur (CGTC) is de provinciale steunorganisatie voor immaterieel erfgoed. De organisatie is het resultaat van een fusie tussen het Huis van de Groninger Cultuur en het Bureau Groninger Taal en Cultuur. Hiermee zijn een wetenschappelijke en publieke benadering van het immaterieel erfgoed samengebracht. De fusie is op verzoek van de Provincie Groningen tot stand gekomen in 2018.

CGTC is de voortzetting van een lange traditie van studie naar en promotie van het Nedersaksisch en Gronings Erfgoed sinds 1953. In de loop der jaren is streektaal en cultuur aangehaakt bij de ontwikkeling van immaterieel erfgoed waardoor het blikveld breder is geworden. Tradities, gewoontes, muziek en eten zijn voorbeelden van toegevoegde aandachtsvelden. Het zijn uitingen van identiteitsbeleving en trots die in een tijdperk van digitalisering, mondialisering en verzakelijking steeds belangrijker worden.

Wetenschappelijk onderzoek en publieksactiviteiten zijn door de CGTC fusie in 2018 met elkaar verbonden geraakt. Het heeft even geduurd voordat de formele verbinding omgezet kon worden in nieuwe concrete activiteiten. In de loop van 2018 en 2019 is duidelijk geworden wat de nieuwe organisatie te bieden heeft aan iedereen die geïnteresseerd is in het Gronings immaterieel erfgoed. Ondanks de 'coronacrisis' en het niet kunnen door laten gaan van enkele activiteiten waar het publieksdeel en wetenschap samen laten zien wat het Gronings immaterieel erfgoed te bieden heeft, is ook in 2021 de samenwerking opgezocht.

Uitgangspunten

Op basis van de richtlijnen van de Provincie Groningen waren de uit te voeren taken en activiteiten in het jaarplan van 2021 onderverdeeld in verschillende thema's. Door een bestuurlijke fusie met Erfgoedpartners en de wil om meer samen te werken op de deelterreinen materieel en immaterieel erfgoed blijken er immers veel raakvlakken te zijn tussen materieel en immaterieel erfgoed en samenwerken binnen de verschillende thema's kan leiden tot een situatie waar de organisaties en het publiek waarvoor gewerkt wordt beter bediend worden. Op basis van deze uitgangspunten zijn voor het jaarplan 2021 de volgende thema's vastgesteld:

- Bewaren en behouden
- Gebruiken en presenteren
- Kennis delen
- Visie ontwikkelen
- Samenleving betrekken

Begroting versus exploitatie

De exploitatielasten komen overeen met de begroting, op twee belangrijke onderdelen na. In 2021 is betaald voor deelname aan het onderzoeksproject lifelines. Hiervoor was al in 2020 geld gereserveerd. Daarnaast zijn de kosten voor Moi Forum! Hoger uitgevallen, omdat vanwege corona het programma digitaal is gepresenteerd. Dit heeft als voordeel dat het programma door iedereen en op ieder moment kan worden bekeken. Dit bracht wel extra kosten met zich mee.

Bewaren en behouden

WoordWaark

Digitalisering biedt ongekennde nieuwe mogelijkheden voor het gebruik van en onderzoek naar taal en ook naar streektalen. *WoordWaark* wordt dé database van het Gronings in woord, beeld en geschrift. Deze database wordt op dit moment gebouwd en zal niet alleen een woordenboek van het Gronings bevatten (gemaakt op grond van oudere woordenboeken), maar zal ook een veelheid aan andere en andersoortige gegevens over het Gronings beschikbaar stellen: Groningstalige teksten, geluidsmateriaal, beeldmateriaal, en onderzoeksgegevens. Het bijzondere aan het project is de manier waarop het publiek wordt ingezet om gegevens te verzamelen waardoor tegelijkertijd de bewustwording van de eigen taal en cultuur sterk worden bevorderd. Dankzij een slimme digitale aanpak kunnen gegevens op een geografisch gezien fijnmazige wijze worden aangeboden en krijgen behalve voor de sprekers zelf ook waarde als een toeristisch interessante staalkaart van immaterieel erfgoed in de provincie. Door middel van een sprekende kaart-interface zal het bijvoorbeeld mogelijk zijn om opnames uit een bepaald dorp/bepaalde regio te beluisteren, om teksten te lezen, en filmfragmenten of relevant ander beeldmateriaal te bekijken. Al dit materiaal zal zodanig worden ontsloten dat het publiek onmiddellijk kan bijdragen. Alle bovengenoemde projecten leveren gegevens (tekst of audio-opnames) op die zullen worden gebruikt om *WoordWaark* voortdurend uit te breiden. De functionaliteit van *WoordWaark* wordt ontwikkeld door Wilbert Heeringa. Voor dit project werkt het CGTC samen met partners buiten Groningen, vooral het Meertens-instituut in Amsterdam en de Fryske Akademy in Leeuwarden.

In 2021 zijn bijna alle boeken voor het digitaliseringsproject ingescand. Ook is ongeveer de helft van het beoogde aantal scans gecorrigeerd. Het project had vanwege corona vertraging opgelopen en wordt in 2022 afgerond. In 2021 is een subsidie aangevraagd voor de vernieuwing van *WoordWaark* (uitslag in 2022). Ook zijn de woordenboeken uitgebreid met extra lijsten door vrijwilligers. De Taaldatabank is door vrijwilligers aangevuld met informatie uit oudere vragenlijsten van het project Vraag & Antwoord. Er is veel belangstelling voor de methode die we hanteren. Het team heeft een presentatie gegeven op het wetenschappelijk congres Euralex en tijdens publieksevenementen zoals *Moi Forum!* en *GRN Festival*.

Kennis delen

Lifelines

Lifelines is een project dat over de jaren 2019, 20 en 21 loopt. Vanwege de situatie het afgelopen jaar kon dit in 2020 niet afgerond worden zoals gepland. Inhoudelijk gaat het bij dit project over het feit dat over de actuele toestand van het Gronings in de provincie Groningen zeer weinig gegevens beschikbaar zijn. Door mee te doen aan het *Lifelines*-onderzoek willen we hierin verandering brengen. Aan het langlopende *Lifelines*-onderzoek – onderdeel van het RUG/UMCG healthy aging speerpunt-onderzoek - doet een grote groep (3 generaties van 167.000) mensen uit de drie noordelijke provincies mee. Tegen betaling (in de begroting opgenomen) is het mogelijk onder deze groep een zelfontworpen vragenlijst uit te zetten.

Terwijl de projecten, *Van Old naar Jong* en *Stemmen van Grunnen* het doel hebben de kwaliteit van het Gronings in kaart te brengen door uitspraakinformatie te verzamelen, willen we de vragenlijst van *Lifelines* gebruiken om vast te stellen hoeveel mensen (nog) streektaal spreken, of zij die streektaal ook doorgeven aan hun kinderen, en of het spreken van streektaal naast het Nederlands ook voordelen heeft met betrekking tot de verstandelijke vermogens en gezondheid van de sprekers (gebruikt in het promotie onderzoek). De uitkomsten van dit onderzoek zullen door het CGTC naar buiten worden gebracht. Aanvullende inzichten uit de vragenlijst (bijvoorbeeld bij het antwoord op een vraag als: “Indien u de streektaal niet spreekt, zou u deze willen leren spreken?”) kan het CGTC gebruiken bij het gerichte promotie van de cursussen Gronings.

Lifelines vragenlijst is in 2021 uitgezet en hieraan hebben bijna 40.000 mensen deelgenomen. In 2022-2023 worden de data geanalyseerd door Raoul Buurke in samenwerking met promovendi van Prof. Merel Keijzer. (zie: <https://www.lifelines.nl/deelnemers/onderzoek/streektaalen>)

Promotieproject: Variatie en verandering in (het gebruik van) het Gronings

Wat is de kwaliteit van het Gronings en hoe is deze veranderd in de laatste decennia? Het Gronings kent vanouds, door zijn duidelijk van elkaar te onderscheiden dialectgebieden, veel variatie. De taal is echter in beweging en waarneming leert dat het Gronings van vroeger en nu niet meer hetzelfde zijn. Het doel van dit vierjarige promotieproject is om deze veranderingen in kaart te brengen. Dit doen we door de gegevens te verzamelen in een groot publiekgericht project *Stemmen van Grunnen* (zie onder) als deel van *WoordWaark* (zie eerder) en ook door het project *Van Old naar Jong* (zie onder). Niet alleen verzamelen we data, maar de manier waarop we dit doen – door middel van spannende quizzes en digitale lespakketten – is er ook op gericht om de eigen streektaal als bindmiddel van de Groningse gemeenschap veel meer onder de aandacht te brengen en positieve bewustwording te genereren. We combineren bestaande (vroegere) verzamelingen van Groningse uitspraakgegevens met onze nieuwe data om zo inzicht te krijgen in de variatie en verandering van de streektaal. Dit onderzoek zal, net als het eerder beschreven Lifelines-onderzoek worden uitgevoerd onder leiding van Martijn Wieling en door promotiestudent Martijn Bartelds.

- Martijn Bartelds heeft samen met Wietse de Vries een wetenschappelijk artikel gepubliceerd over de impact van de hoeveelheid gegevens op de kwaliteit van de resultaten van taaltechnologie. (<https://arxiv.org/abs/2105.02855>)
- Ook heeft Martijn samen met onderzoekers van Stanford University een wetenschappelijk artikel gepubliceerd over het automatisch zoeken in grote hoeveelheden (niet-geannoteerde) spraakdata. (<https://arxiv.org/abs/2103.14583>)
- Wietse de Vries heeft in zijn promotieproject gewerkt aan de pilot van de implementatie van het Groningse tekst-naar-spraakstelsel. (<https://huggingface.co/spaces/wietsedv/GroTTS>)

Stemmen van Grunnen

Voor het project *Stemmen van Grunnen*, onderdeel van *Woordwaark*, wordt in de vorm van een quiz een online applicatie ontwikkeld om gegevens over de veranderende uitspraak van het Gronings te verzamelen. Dit project haakte aan bij een aantal onderzoeken in de andere provincies (Zeeland, Limburg, Friesland) en is een voorbeeld van *citizen science*. Aan het initiële ‘Stimmen fan Fryslân’-project hebben meer dan 14.000 mensen een bijdrage geleverd. Resultaat van de Groningse variant van het project is een beter inzicht in de veranderingen in het Gronings in de afgelopen 40 jaar.

Visie ontwikkelen

Steuninstellingen

Op geregelde tijden bezoekt CGTC de vergaderingen van de diverse steuninstellingen en neemt het daaraan actief deel. CGTC staat open voor de vernieuwing die vanuit deze samenwerking wordt geëntameerd en wil daaraan vanuit de taakstelling als steuninstelling immaterieel erfgoed ook graag proactief bijdragen. CGTC zoekt daarnaast de verbinding met andere steuninstellingen door deze actief op te zoeken en waar mogelijk de samenwerking ten aanzien van het initiëren van projecten aan te gaan.

Gebruiken en presenteren

Van Old noar Jong

Van Old noar Jong is een project dat over de jaren 19, 20 en 21 loopt. Vanwege de situatie het afgelopen jaar kon dit in 2020 niet afgerond worden zoals gepland. Inhoudelijk gaat het bij dit project over dat streektaal één van de hoofdbestanddelen van de Groningse identiteit betreft en met name staat voor de sociale binding van plattelandsbewoners in de provincie.

Kinderen spreken deze streektaal echter steeds minder, wat in dorpen wordt ervaren als fruikend voor de binding binnen de dorpsgemeenschap. In zeer nauwe samenwerking met dorpsverenigingen willen we – allereerst via een pilot in de dorpen Zandweer, Eppenhuizen en Doodstil (gemeente Eemsdelta) – onderzoeken in hoeverre we in dit proces van taalverlies kunnen interveniëren. We leren kinderen bepaalde karakteristieke woorden (bijvoorbeeld “snoetjeknovveln”, vrijen). De aanpak is volstrekt bottom-up en dorpsgericht. Oudere generaties van streektaalsprekers uit een of meer dorpen geven aan welke woorden zij aan de jeugd het liefst willen doorgeven en ook waarom (deze gegevens worden weer toegevoegd aan *WoordWaark*). Vervolgens worden voor de 200 populairste woorden korte verhaaltjes geschreven in het Gronings door Groningse schrijvers. Deze verhaaltjes worden voorgelezen door streektaalsprekers uit de drie dorpen en zowel de geschreven als gesproken tekst wordt geïntegreerd in een te ontwikkelen tablet- onderwijsapplicatie waarmee leerlingen hun begrip, hun schrijfvaardigheid in het Gronings en ook de uitspraak van het Gronings kunnen testen. Zie ook de figuur hieronder voor een schematisch overzicht.

Het lesprogramma en de app zijn gelanceerd op 28 oktober 2021 door Commissaris van de Koning René Paas. Het Jeugdjournaal was er de hele dag bij. Later dat jaar is de app ruim 1800 keer gedownload en is het lespakket inmiddels een tweede keer gedrukt. (Jeugdjournaal item: <https://jeugdjournaal.nl/artikel/2403455-kinderen-in-groningen-leren-wat-kopstubber-en-bozzem-zijn.html>).

Het team heeft aan de volgende wetenschapscommunicatie evenementen deelgenomen:

- Het team van Speech Lab Groningen en CGTC - Wetenschap stond in augustus 2021 op Noorderzon, waarbij met ons mobiele laboratorium (www.rug.nl/let/spraaklab) de Van Old noar Jong applicatie is gedemonstreerd en waarbij dialectsprekers ook spraakdata konden doneren via de Stemmen applicatie
- Het team van Speech Lab Groningen en CGTC - Wetenschap heeft deelgenomen met ons mobiele laboratorium aan diverse activiteiten van de Oktober Kindermaand (de Fraeylemaborg in Slochteren, molen De Stormvogel in Loppersum en Museum Klooster Ter Apel)
- Kenniscafé Meertaligheid: paneldiscussie met experts op het gebied van meertaligheid met specifieke aandacht voor het Gronings. Oorspronkelijk gepland voor december 2021, maar uitgesteld vanwege corona.

Academisch onderwijs:

- Er zijn binnen WoordWaark twee stageprojecten begeleid. Eén van de stageprojecten ging over de presentatie van WoordWaark aan het publiek, de andere over het toegankelijk maken van geluidsopnames uit het Westerkwartier.

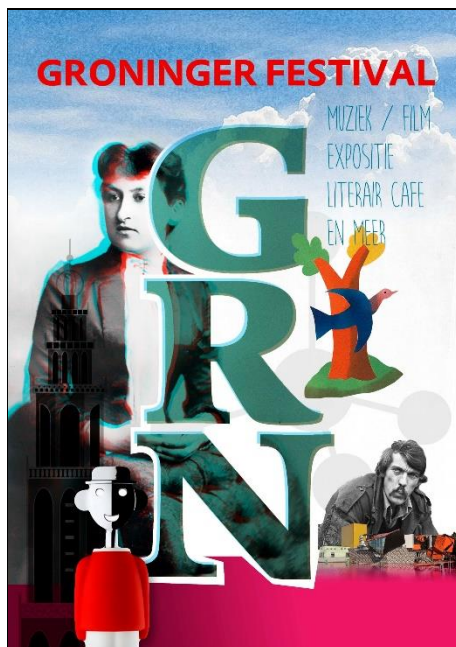
Moi Forum! Veur Mekoar

Zaterdagavond 20 maart werd via PodiumTV en Platform F het programma Moi Forum! Veur Mekoar uitgezonden. Het werd een visuele tour door het Forumgebouw, langs verschillende actuele onderwerpen, objecten en studiogasten. Presentator Arno van der Heyden nam de kijker mee: 'Een grote verscheidenheid aan alles wat in onze provincie en omstreken gezegd, gezongen, gesproken, gemaakt en gekookt wordt komt voorbij. We doen dat in de vorm van een reis vol verwondering. Met amusement, humor, poëzie en muziek – een lust voor het oor, oog en de tong. En waar kunnen we dat beter doen dan in onze nije grieze, het Forum!' Het programma voor de 2e editie Moi Forum! Veur Mekoar werd ontwikkeld in samenwerking met toneel- en scriptschrijver Jan Veldman.

Bijzondere Groningers

Arno van der Heyden ontmoette tijdens zijn wandeling door het Forum verschillende gasten die iets bijzonders doen met het Gronings, en bijzondere Groningers. Welke uitdaging gaat bijvoorbeeld kersverse stadsdichter Myron Hamming aan? Wat zijn poaskebloumen en noakende wiefkes nu precies? Wat gebeurt er in de keuken van restaurant NOK? Waarom is Hen Engelen in het gebouw? Wat vertellen Groninger dichters Rik Andreae en Fieke Gosselaar ons op de roltrappen? Wat vertellen vier Groninger wijken over Groningers? En hoe smaakt kluunbier na een optreden van Steernvanger? Een paar vragen waar Arno antwoorden op kreeg tijdens de talkshow Moi Forum! Veur Mekoar.

Moi Forum! Veur Mekoar werd ontwikkeld door Centrum Groninger Taal & Cultuur, Stichting t Grunneger Bouk, Forum Groningen, Biblionet en de Rijksuniversiteit Groningen.

Festival GRN

Zaterdag 13 november 2021 was in Hoogezand de eerste editie van GRN, een reis langs de Groninger taal, film, historie, literatuur en games. Muziek liefhebbers konden in de avond genieten van de Groningse artiesten Jan Henk de Groot, Bert Hadders, Erwin de Vries en Nulviefteg. GRN werd georganiseerd door Kielzog Theater in samenwerking met Centrum Groninger Taal & Cultuur, Bibliotheek Hoogezand, Historisch Archief Midden-Groningen en Stichting t Grunneger Bouk.

Gratis middagprogramma voor jong en oud

Na de officiële opening trad de legendarische Groninger folkgroep Törf op. In de foyer van Kielzog stonden verder optredens van onder meer zangeres Irene Wilkens en Lianne Abeln gepland. Wiebe Klijnstra (RTV Noord) presenteerde de literaire talkshow met Groninger schrijvers, dichters en muzikanten en in het café konden bezoekers meedoen met de Grunneger Pubquiz en de Dreuge Worst quiz. Voor de allerjongsten waren er Groninger spelletjes, verhalen, workshops, een historische markt en een Grunneger speurtocht door het hele gebouw. Op de Toal- en Boukenmarkt konden streektaal-organisaties zichzelf presenteren en in het kader van 150 jaar K. ter Laan liet de Bijzondere Collecties van de RUG een overzicht zien van niet eerder getoonde K. ter Laan objecten.

Wiesneus magazine

Om het Nedersaksisch en het Gronings onder de aandacht te brengen bij jonge Groningers maakte CGTC in 2021 opnieuw en samen met de andere Nedersaksische steuninstellingen, een gratis, Groningstalig magazine voor kinderen: Wiesneus. Het tijdschrift werd voor de derde keer en in de Meertmoand Streektoalmoand uitgegeven: in de eigen streektaal in Groningen, Drenthe, Overijssel en de Achterhoek. Het eerste exemplaar werd in 2021 uitgereikt aan directrice Lieneke Slim van CBS Anne de Vries in Stadskanaal. 'Wat super dat wij dit blad krijgen', aldus Slim. 'We zijn erg blij dat we de Wiesneus uit mogen delen aan de kinderen. Ze komen zo in aanraking met de streektaal.' Bij de Wiesneus zat in 2021 lesmateriaal waarmee de leerkrachten één of meerdere lessen konden geven in en over het Gronings. Het lesmateriaal werd bovendien vergezeld van filmpjes zodat ook de leerkrachten die het Gronings niet beheersen met het materiaal kunnen werken. Directrice Slim kan zelf ook niet zo goed Gronings. 'De een spreekt het veel beter dan de ander, maar ik ga hier wel mee aan de slag'. Streektaalconsulent Henk Scholte las na de uitreiking van het eerste exemplaar een spannend verhaal voor over Hen Engelen.

Meer dan 70 basisscholen in stad en provincie Groningen ontvingen in de Meertmoand Streektoalmoand de derde editie van de Wiesneus. Wiesneus is een product en concept van Huus van de Taol, Centrum Groninger Taal & Cultuur, IJsselacademie, Twentehoes en Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers.

Prijsuitreikingen Wiesneus 2021

Maar liefst drie prijswinnaars ontvingen uit handen van Olaf Vos in 2021 prijzen voor respectievelijk de mooiste kleurplaat en de juiste antwoorden op de puzzel en Woordzuiker. Roos van der Woude (5 jaar) uit Garmerwolde won met haar mooie ingezonden kleurplaat een schiere prijs en ook de 11-jarige Luuk Dijkhuizen uit Bierum mocht zichzelf winnaar noemen en kreeg een prachtig verrazzenspakket met Groningse artikelen. Ten slotte won Thirza

de Leeuw (10 jaar) uit Oude Pekela de eerste prijs van de Woordzuiker.

<https://cgtc.nl/prijsuitreiking-wiesneus-2021-de-derde-winnaar/>

Pervinzioale Schriefwedstried en Veurleescup

In 2021 bleek het nog niet haalbaar opnieuw een Schriefwedstried en Veurleescup te organiseren. Voor beide activiteiten wordt bovendien gezocht naar een alternatief. Onderzocht wordt of en hoe we kunnen aansluiten bij bestaande wedstrijden en/of 'talentenjachten'.

Uitbreiding lesprogramma Gronings voor VO en PO

In 2020 startte CGTC met een speciaal lesprogramma Gronings voor VO en in 2021 werd dit uitgebreid naar scholen in Stadskanaal en Winschoten. Naast het lespakket voor het VO werd in november 2021 door CGTC-consulent Olaf Vos op basisschool SWS Op Wier in Ezinge het Buusboukje gepresenteerd, een handzaam boekje over het Hoe en wat in het Gronings. Het boekje, gerealiseerd met hulp van subsidie van CMK, moet kinderen de basisbeginselen van het Gronings leren. Lees verder op de website van RTV Noord >>

Taalcursussen Gronings

Door de coronamaatregelen konden de fysieke cursussen ook in 2021 geen doorgang vinden. Wel vond in januari 2021 de eerste online taalcursus Gronings plaats. Na een geslaagde proefles eind 2020 ging op 6 januari 2021 de eerste online cursus van start. In totaal werden op deze manier 6 verschillende cursussen gegeven in 2021 voor zowel 'beginners' als 'gevorderden'.

Broescursus Grunnegers voor Statenleden Provincie Groningen

In juni namen 20 Statenleden van de provincie Groningen deel aan een broescursus Grunnegers. Tijdens de cursus ging streektaalconsulent Olaf Vos in op de regels voor spelling en grammatica van het Gronings. Ook waren Groningse uitdrukkingen, typisch Groninger gebruiken en streektaalmuziek van onder andere Jan Veldman en Hans van der Lijke onderdelen van de cursus.

Toaltoets

15 Statenleden waren aanwezig in de zaal en 5 leden deden vanuit huis en online mee aan de cursus. De broescursus in het Provinciehuis werd afgesloten met een heuse toets om de kennis van het Gronings te toetsen. De Statenleden moesten bijvoorbeeld enkele zinnen vertalen van het Nederlands naar het Gronings. En dat ging sommigen van hen behoorlijk goed af! De drie Statenleden met de hoogste score waren Henk Hensen van de SP, Dries Zwart van de Partij voor het Noorden en Nico Bakker van de VVD. Zij ontvingen van docent Olaf Vos mooie Grunneger prijzen. Alle deelnemers waren erg enthousiast en zijn zeker van plan om het geleerde snel in de praktijk te brengen.

Steunfunctie immaterieel erfgoed

Centrum Groninger Taal & Cultuur besteedde in 2021 op verschillende manieren aandacht aan immaterieel erfgoed en activiteiten op het gebied van immaterieel erfgoed. Al dan niet in samenwerking met erfgoed- en (streek)taalorganisaties uit het veld was CGTC betrokken bij verschillende activiteiten in 2021.

Literatuur

Sinds december 2016 is Grunnegs literair online tijdschrift Oader in de lucht, een initiatief van Groninger streektaalschrijvers en ondersteund door het CGTC. Oader is een toegankelijk online literair podium onderhouden door een onafhankelijke redactie – bestaande uit Groninger literaire schrijvers uit het veld. Ook in 2021 werd bijgedragen aan de zoektocht naar nieuwe schrijvers. Zie ook: www.oader.nl. Overigens gebeurde dit niet alleen in samenwerking met Oader, maar ook met Noordwoord werd gezocht naar nieuw talent onder de noemer NW Talent, het programma voor ontwikkeling en ondersteuning van literair talent in Groningen en omstreken. Daarnaast werd schrijvers en dichters op verschillende manieren een podium geboden, bijvoorbeeld via sociale media (Loat die heuren, loat die zain) als ook een fysiek podium bij 'Dichters in de Prinsentuin'. Ten slotte werd gedurende het hele jaar aandacht besteed aan nieuw verschenen (of te verschijnen) literair werk. Zo konden belangstellenden zich voorinschrijven voor de nieuwe verhalenbundel van Jan de Jong, werd onder meer een actieve bijdrage geleverd aan de presentatie van de heruitgave van Humor in Grunneger laand van K. ter Laan en was er veel aandacht voor nieuw verschenen literatuur zoals het 'Jaorboek Nedersaksisch 2'.

150 jaar K. ter Laan

Op 8 juli 2021 was het de 150ste geboortedag van Kornelis ter Laan, K. ter Laan. Ter gelegenheid hiervan organiseerde CGTC in samenwerking met andere organisaties verschillende activiteiten. Zo startten in juli de K. ter Laandagen in Slochteren, de geboorteplaats van Ter Laan. Met een wandelroute, tentoonstelling en excursies. De Ter Laandagen georganiseerd

door Marketing Midden-Groningen in samenwerking met CGTC duurden tot en met zondag 11 juli. De wandelroute langs bijzondere Ter Laan plekken in Slochteren kon daarna ook zelf bewandeld worden. Onderweg zijn filmpjes te bekijken waarin CGTC-consulent Olaf Vos vertelt over het leven van Ter Laan, en de verhalen die hij optekende. Namens CGTC werd aan de opening van de K. ter Laandagen door Olaf Vos ook actieve bijdrage geleverd in de vorm van onder meer een speech bij het Ter Laan monument.

Ode

In het najaar organiseerde CGTC onder de titel 150 jaar K. ter Laan en in nauwe samenwerking met verschillende (culturele) organisaties in Groningen een aantal bijzondere K. ter Laan activiteiten. Zo was er vanaf september de tentoonstelling Ode in het Noordelijk Scheepvaartmuseum/Museum aan de A, waaraan CGTC een bijdrage leverde met een bijzonder K. ter Laan object.

Grunnegers in t Gruin

Van vrijdag 9 juli tot en met zondag 11 juli vond Dichters in de Prinsentuin, het jaarlijkse poëziefestival van NOORDWOORD, plaats in de Hortus Botanicus in Haren. Centrum Groninger Taal & Cultuur presenteerde tijdens Dichters van de Prinsentuin een literair en muzikaal programma in het Gronings: Grunnegers in t Gruin. In de Engelse tuin (Keukenkruiden Nr. 13) van Hortus Botanicus bracht CGTC in een intieme setting Groningstalige poëzie en streektaalmuziek samen.

Presentatie jubileumboek Lianne Abeln

In november 2021 verscheen *Lianne, n Leven vol meziek*, het jubileumboek over Lianne Abeln – de Grand Old Lady van de Groninger streektaalmuziek. Het boekwerk werd gepresenteerd tijdens GRN Groninger Festival, op het muziekpodium in de Foyer van Kielzog Hoogezand. Lianne Abeln trad op en speciaal voor deze gelegenheid met bijzondere gastmuzikanten.

Dikke Week van de Nedersaksische schrieverij

Van 5 tot en met 14 november was het de Dikke Week van de Nedersaksische schrieverij. Streektaalorganisaties in Nederland bundelden hun krachten en besteedden gezamenlijk een dikke week lang aandacht aan het Nedersaksisch schrijven. Met onder andere een streektaalsymposium, een Nedersaksisch café, taalcursussen, boekpresentaties, een streektaaldictee en aandacht voor streektaal in het onderwijs. De Dikke Week van de Nedersaksische schrieverij was een gezamenlijk initiatief van Centrum Groninger Taal & Cultuur (CGTC), Huus van de Taol, IJsselacademie, Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers, Twentehoes en Stellingwarver Schrieversronte.

De Dikke Week begon op vrijdag 5 november met een streektaalsymposium in Doetinchem, Bi'jpraoten, georganiseerd door Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers. Tijdens het symposium voor liefhebbers en kenners van het Nedersaksisch lag de focus op het imago van en educatie in streektaal. Het Huus van de Taol in Drenthe bracht tijdens de Dikke Week een speciale herfsteditie van Roet uit met aandacht voor Overijsselse schrievery en er was een Nedersaksisch Roet café geheel in het teken van de regiotaal. Tijdens de Dikke Week van de Nedersaksische schrievery werd door de zes Nedersaksische taalorganisaties bovendien dagelijks aandacht aan het Nedersaksisch besteed. Op de sociale media kanalen van de organisaties was elke dag een andere schrijver of dichter te zien en te horen met poëzie of proza in het Gronings, Drents, Overijssels, Achterhoekse, Twents en Stellingwerpers.

Sociale media

Via de sociale media kanalen van CGTC was, naast de taal en cultuur, er aandacht voor immateriële erfgoedonderwerpen als tradities, gewoontes, feesten, eten en dergelijke. Zo was er veel aandacht voor de Groninger molens en molenaars, er werd stil gestaan bij de onthulling van het Bruggenmonument in Zuidhorn en er was aandacht voor de 'Vrijheidsliedjes' uitgebracht in het kader van 75 jaar vrijheid.

Presentaties in het veld

Consulenten van CGTC zijn in de rol van vertegenwoordiger Groninger taal en/of cultuur ook in 2021 op uitnodiging bij verschillende presentaties en online evenementen aanwezig geweest. Een aantal voorbeelden:

- Verzorgen van workshops tijdens het congres over talige diversiteit in Leeuwarden. Olaf Vos verzorgde een workshop over Gronings in het onderwijs en gaf voorbeeld van hoe lesmateriaal bijvoorbeeld wordt toegepast in het voortgezet onderwijs.
- Bijdrage Kick-off Bommen Berend educatie project. In het kader van een onderwijsproject opgezet en uitgewerkt door studenten van de PABO werd op landgoed Nienoord door verschillende groepen lesmateriaal gepresenteerd. Olaf Vos was hierbij aanwezig onder meer als begeleider van verschillende groepen.
- Broescursus aan Statenleden. Statenleden van de provincie Groningen namen deel aan een broescursus Grunnegers. Tijdens de cursus ging streektaalconsulent Olaf Vos in op de regels voor spelling en grammatica van het Gronings. De cursus werd afgesloten met een heuse toets
- Aftrap K. ter Laandagen. Olaf Vos verrichtte met de wethouder van Midden-Groningen de aftrap voor de K. ter Laandagen in Slochteren. Naast de officiële opening werd door Olaf Vos ook een bijdrage geleverd aan de filmpjes die te zien zijn tijdens de route en werd actief bijgedragen aan de speurtocht, inclusief boekje, voor de kinderen.
- Presentatie (her)uitgave Humor in Grunnegerlaand. Namens CGTC leverden Hedwig Sekeres en Olaf Vos een bijdrage aan de presentatie rondom de uitgave van het boek en de hierbij behorende tentoonstelling.
- Broescursus tijdens Museumnacht. Door Olaf Vos werd tijdens de museumnacht twee keer een broescursus verzorgd. Een van de cursussen was in het Engels en speciaal voor internationale studenten die enkele Groningse zinnen willen leren. De cursus werd vooral door de studenten met veel enthousiasme ontvangen.
- Prijsuitreikingen van de Wiesneus quiz van 2021. Consulent Olaf Vos reikte de prijzen uit aan leerlingen van basisscholen in Garmerwolde, Oude Pekela en Bierum.
- Namens CGTC was Olaf Vos ten slotte vele malen te gast bij RTV Noord, zowel op de radio als televisie, om te spreken over het Gronings en/of om bijvoorbeeld een bijdrage te leveren aan de verkiezing Groninger van het jaar.

Broescursus aan Statenleden. Statenleden van de provincie Groningen namen deel aan een broescursus Grunnegers. Tijdens de cursus ging streektaalconsulent Olaf Vos in op de regels voor spelling en grammatica van het Gronings. De cursus werd afgesloten met een heuse toets

Algemeen

Erfgoedpartners heeft zich ontwikkeld tot steuninstelling voor materieel erfgoed in de provincie Groningen, met oog voor zowel de behoeften van iedere sector als voor het erfgoed in het algemeen. Accenten liggen op bewaren en behouden, het delen van kennis, het ontwikkelen van visie, het gebruiken en presenteren en het betrekken van de samenleving, waarbij digitalisering steeds belangrijker wordt.

Vanaf 2021 worden de Jaarplannen en Jaarverslagen niet langer ingedeeld in sectoren, maar in een thematische indeling. Daarbij gaat het om de volgende onderwerpen:

Bewaren en behouden
Kennis delen
Visie ontwikkelen
Gebruiken en presenteren
Samenleving betrekken

Bewaren en Behouden

Goed collectiebeleid en goed onderhoud liggen aan de basis om erfgoed voor latere generaties te bewaren. Het is belangrijk dat een museum weet welke collecties hij heeft en in welke staat zij verkeren. Daarom adviseren onze consultants over het toepassen van MUSIP voor goed collectiebeleid en -beheer, het registreren van collecties, verzamel- en selectiebeleid, depotbeheer en veiligheidszorg. Hier is een relatie met het thema 'Kennis delen' en 'Digitalisering'.

Wat betreft monumenten, molens, borgen, groen erfgoed en begraafplaatsen wordt ingezet op delen van expertise en het samenbrengen van belangrijke spelers binnen het netwerk. Hier is een relatie met het thema 'Kennis delen'.

Behoud- en beheeradviezen

In 2021 werden met betrekking tot behoud en beheer de volgende adviezen gegeven of informatie gedeeld via website of nieuwsbrief:

- [Bestrijding Franjestaarten en steenmarters op de website](#)
- [Advies aan een bibliotheek over franjestaarten](#)
- [Advies over ongedierte bij een museum](#)
- [Kennis gedeeld \(nationaal\) met medeconsultanten behoud en beheer](#)
- [Advies gegeven over onderhoud kerkinterieur](#)
- [Cursus behoud plastic gevolgd en een document over gemaakt](#)
- [Advies over behoud en beheer aan meerdere musea](#)

Voor de molens van stichtingen beheerd door vrijwilligers heeft Erfgoedpartners een bijzondere financieringsregeling gerealiseerd met het JB Scholtenfonds. Voor 40 molens wordt de helft van de cofinanciering van de BRIM gerealiseerd. Jaarlijks betreft dit 133.000 euro. Medewerkers van Erfgoedpartners verzorgen de uitvoering. De financiering loopt via de boeken van het Groninger Molenhuis.

Erfgoedpartners is partner van het **Molenbiotoopproject**, waarvan Landschapsbeheer Groningen penvoerder is. Zes molens kunnen in dit project hun groene biotoop verbeteren, samen met omwonenden. Erfgoedpartners zorgt voor de coördinatie naar de moleneigenaren en ondersteunt bij het werven van fondsen.

Vanwege corona is dit participatieproject wel opgestart, maar was het nog niet mogelijk om echt aan de slag te gaan.

Kennis delen

Erfgoedpartners werkt vanuit de filosofie dat je zo goed mogelijk gebruik moet maken van expertise die binnen het netwerk aanwezig is. Daarom worden provinciale netwerken zoals platforms in stand gehouden, waarbij kennis delen en afstemming centraal staan. Daarnaast zetten we deze overleggen in voor deskundigheidsbevordering.

De landelijke netwerken functioneren ook als een vorm van deskundigheidsbevordering. Dit heeft niet alleen een positieve uitwerking op het provinciale beleid, maar ook op het nationale beleid dat zo vanuit de provincies wordt gevoed. Daarnaast is er uitwisseling van vakkennis op het gebied van educatie, monumenten, molens, musea, ondersteunen vrijwilligers en digitalisering.

Een bijzondere vorm van kennis delen vindt plaats via activiteiten voor het publiek. Dit is niet alleen waardevol voor mensen die in Groningen wonen en recreëren, maar ook voor het bewaren van erfgoed. Onbekend maakt immers onbemind.

Advisering erfgoedinstellingen en overheden

Veel organisaties en personen doen een beroep op onze medewerkers voor advies. Soms betreft het een eenvoudige vraag per telefoon of mail, soms ook een grote vraag over de ontwikkeling van de organisatie of praktische vragen over de erfgoedpraktijk. De dagelijkse kleine adviezen houden we niet bij. Hieronder geven we een overzicht van het soort vragen dat ons in 2021 is gesteld

- Meedenken over deskundigheidsbevordering binnen een gemeente
- Advies gemeentelijk erfgoedbeleid
- Meedenken over versterken musea
- Advies samenwerkingsproject
- Advies over museumregistratie in twee musea
- Adviezen betreffende behoud | beheer | collectieregistratie (zie boven bij bewaren en behouden)
- Bedrijfsvoering en strategie in vijf musea
- Advies over educatie aan drie musea en twee overige instellingen
- Advies oer subsidies
- Advies over interne samenwerking in twee musea
- Advies Erfgoed en theater (twee keer)

Platform directeuren

In dit platform komen zaken aan de orde die vooral interessant zijn voor betaalde directeuren en coördinatoren van erfgoedorganisaties (veelal musea). In 2021 vond het platform in verband met corona frequenter plaats dan gebruikelijk: er waren drie digitale bijeenkomsten waarin de actualiteiten en ervaringen met coronamaatregelen centraal stonden. Het platform werd bezocht door een wisselende groep van respectievelijk 11, 14 en 14 deelnemers. Een van de platforms voorzag tevens in een (nadere) kennismaking met Andrea Möller, regiomakelaar Noord-Nederland van het Mondriaanfonds.

16 maart (16 deelnemers); 29 juni (13 deelnemers); 30 november (16 deelnemers)

Platform borgen

In 2021 kwam het borgenplatform twee keer digitaal bijeen in de vorm van een 'special' met respectievelijk zes en zeven deelnemers. Onderwerp van de eerste bijeenkomst was op verzoek van enkele borgen een kennismaking met de Rijksdienst voor Cultureel erfgoed over SIM subsidies. In het tweede platform presenteerde Pier Bosch (Erfgoedvereniging Heemschut) zijn bevindingen. Tijdens een onderzoek ontdekte hij dat de grenzen van veel borgterreinen vaag of verouderd zijn omschreven in het register rijksmonumenten. Het platform besloot met Heemschut te willen samenwerken in een project om hier verbetering in te brengen.

2 februari (10 deelnemers): special over de SIM met deskundigen van de RCE

22 juni (9 deelnemers): special over de borgbiotoop met Pier Bosch van Heemschut

Platform Archeologie en Publiek

Voor dit platform worden musea met archeologie in de collectie, Libau, de Rijksuniversiteit Groningen, Archeologische Werkgemeenschap Nederland, het Noordelijk Archeologisch depot en archeologen uitgenodigd. Het platform kwam twee keer bij elkaar:

op 21 januari (9 deelnemers) en 24 augustus (6 deelnemers). Naast het bespreken van lopende activiteiten is vanuit het platform de podcastserie Archeologie en Landschap ontwikkeld.

Digitaliseringsproject

In 2021 kwam het platform niet twee maar drie keer digitaal bijeen vanwege de opzet en uitvoering van het digitaliseringsproject Archeologie in het Groninger landschap, met Erfgoedpartners voor de penvoering en het proces en de platformdeelnemers voor de inhoudelijke expertise. Dit project is een mooi voorbeeld van hoe wij als steunfunctie vorm kunnen geven aan wensen die leven in het werkveld, in samenwerking met dat werkveld. Doel van het project is om meer archeologie digitaal te ontsluiten (via collectiegroningen.nl met de digitalisering in toegankelijke tekst en fotografie van 20 vondsten/vindplaatsen) en het presenteren van archeologie aan het publiek in de context van het landschap (van 10 van de gedigitaliseerde vondsten/vindplaatsen wordt een podcast gemaakt die op locatie beluisterd kan worden). De afronding van het project gaat plaatsvinden in het voorjaar van 2022.

Publiekslezingen digitaal

Vanwege corona vond de lezingenserie van 2020 digitaal plaats in maart 2021.

Twee lezingen werden vooraf opgenomen als minidocumentaire en via een livestream uitgezonden, voorzien van een live introductie en vragenkwartier na afloop. Daarna kwamen de lezingen *on demand* beschikbaar via YouTube. In totaal hebben 532 mensen de lezingen live gevolgd, en 227 mensen klikten achteraf een van de lezingen aan (dd augustus 2021). Besloten werd voortaan de lezingen in het vroege voorjaar te plannen, zo bereidde het platform eind 2021 drie lezingen voor die begin 2022 werden uitgevoerd.

Platform Moleneigenaren

Naast het informeren over de actuele stand van zaken zijn de volgende onderwerpen besproken: molenonderhoud, restauratiebehoefte, inventarisatie behoefte molengidsen en molenaars, Groninger Molenzomer, Zelfzwichter, de molenbiotoop en digitalisering.

21 april (11 deelnemers); 17 november (8 deelnemers)

Consortium Noordergraf

Het Consortium is een samenwerking verband van de Rijksuniversiteit Groningen, de Drentse, Friese en Groningse organisaties voor Landschapsbeheer en Erfgoedpartners. Doel is om samen instrumenten te ontwikkelen voor een goed beleid rondom begraafplaatsen. Naast de basiscursus behoud en beheer is de cursus Begraven en Beleid ontwikkeld en een Handreiking gemaakt voor het maken van een goede beschrijving.

11 februari (8 deelnemers); 9 september (4 deelnemers)

Erfgoedvrijwilliger.nl www.erfgoedvrijwilliger.nl

Via het landelijke samenwerkingsverband van erfgoedhuizen OPEN werden we in het najaar partner van een landelijke website waar (potentiële) erfgoedvrijwilligers vacatures, laagdrempelige kennis en inspiratie kunnen vinden. Inmiddels staan gemiddeld 20 Groninger vacatures op de website. In 2022 genereren we verder bekendheid voor deze website onder andere met een gezamenlijke landelijke campagne via de sociale media en eigen communicatie gericht op de provincie Groningen.

Cursusaanbod

Ondanks corona hebben we in 2021 toch ruim twintig bijeenkomsten georganiseerd op het gebied van deskundigheidsbevordering. Hieraan namen gemiddeld tien erfgoedmedewerkers deel.

Zo vonden op aanvraag zes trainingen op maat plaats voor de medewerkers van een erfgoedinstelling, onder meer over het afstoten van collecties, behoud & beheer en gastgeverschap.

In november namen vijf nieuwe molengidsen hun certificaat in ontvangst na afronding van de zes modules tellende cursus Molengids, die deels digitaal en deels op locatie doorgang vonden.

De eveneens zes modules tellende cursus Erfgoeddocent ging in september van start.

Ter voorbereiding op de nieuw wet WBTR organiseerden we in samenwerking met het Landelijk Contact van Museumconsulenten een digitale informatiebijeenkomst voor erfgoedinstellingen in Noord-Nederland.

In samenwerking met Landschapsbeheer Groningen vond de cursus Groen Erfgoedvrijwilligers plaats op vier verschillende borgterreinen.

Als steunpunt digitalisering organiseerden we twee intensieve workshops.

Workshop digitalisering standaarden in collectieregistratie

Visie ontwikkelen

Als steuninstelling heeft Erfgoedpartners een goed overzicht van ontwikkelingen op provinciaal en landelijk niveau. Dit delen we met de andere steuninstellingen. Daarom besteden we veel tijd aan het adviseren van overheden en fondsen, maar ook aan het beleidsmatig adviseren van erfgoedinstellingen. Bij voorkeur doen we dat door partijen bij elkaar te brengen. Hierbij is niet alleen sprake van cultuurbeleid, maar ook van erfgoed en ruimte, vrijetijdseconomie en leefbaarheid.

In 2021 waren we aanwezig bij bijeenkomsten rond Toukomst en hebben we meegedacht over een toeristische strategie vanuit de Toerisme Coöperatie. En er is samengewerkt met de Coöperatie Sterke Musea i.o.

Voor samenwerking met andere steuninstellingen ruimen we veel tijd en energie in. In 2021 hebben we een brainstorm georganiseerd om gezamenlijke thema's te benoemen. We hebben afgesproken om samen een lobby te ontwikkelen om het belang van cultuur voor het sociale domein onder de aandacht te brengen. Hiervoor is een externe voorzitter voor het overleg aangezocht in de persoon van Roos Jelier.

Gebruiken en presenteren

Erfgoededucatie is een belangrijk onderwerp, omdat het waardevol is voor ieder kind om zich met zijn omgeving te verbinden. Daarom wordt ingezet op kwalitatief goede leerstof-vervangende educatietrajecten in de omgeving van het kind op de basisschool. Deze manier van werken is intensief, omdat Erfgoedpartners met veel kleinschalige aanbieders werkt en samen met gemeenten, K&C en scholen plannen op maat ontwikkelt, waarbij het ontdekken en onderzoeken van de wereld van het kind centraal staat. Erfgoedpartners faciliteert de centrale inkoop voor scholen en erfgoedaanbieders, zorgt voor onderhoud van het aanbod en geeft advies.

Door de krachten van Erfgoedpartners en CGTC te bundelen ontstaat er een breed expertisecentrum dat deskundig is op het volle spectrum van erfgoed (musea, molens, erfgoededucatie, orgels en digitalisering van collecties, taal, verhalen, gewoonten, leefstijlen etc.). Het voordeel van deze schaalvergroting is dat er binnen de organisatie meer expertise beschikbaar komt, die eenvoudiger voor meer sectoren ingezet kan worden. Dit is vooral een voordeel voor de publiekstaken zoals promotie, educatie en digitalisering.

In 2021 hebben Erfgoedpartners en CGTC samengewerkt bij de totstandkoming van publicaties, enerzijds om daarmee de eigen achterban te informeren (Erfgoedloper), anderzijds om het publiek te informeren (Erfgoednieuws). Deze laatste nieuwsbrief heeft tevens de functie om erfgoedinstellingen een podium te bieden voor (breder) publieksbereik.

Musea

Museummagazine 2021-2022

Het Museummagazine is een goed voorbeeld van grensoverschrijdende samenwerking. Samen met de collega-instellingen in Friesland en Drenthe en de Duitse regio's Ostfriesland, Emsland, Oldenburger Land en Elbe-Weser-Dreieck wordt dit succesvolle magazine gemaakt. In 2021 verscheen het blad in een oplage van 60.000 exemplaren. Vanwege de maatregelen rondom corona, waardoor de musea in zowel Nederland als Duitsland enige maanden voor het publiek gesloten waren, was het magazine pas rond 1 juni gereed en kon ook toen pas de distributie ter hand worden genomen.

Maand van de Geschiedenis

Het thema van de Maand van de Geschiedenis 2021 was 'Aan het werk'. Via de nieuwsbrief *Erfgoedloper* besteedden wij aandacht aan dit landelijk evenement.

Molens

Groninger Molenweekend 2021 / Molenzomer

Evenals in 2020 kon in 2021 vanwege corona geen Groninger Molenweekend worden georganiseerd. In plaats daarvan initieerde Erfgoedpartners de Molenzomer.

2021 stond voor Erfgoedpartners in het teken van molens en wandelen. Dat deden wij samen met de organisatie van het Pronkjewailpad onder de noemer 'Molenzomer'. Inwoners en toeristen werden uitgedaagd om wandelend of fietsend te genieten van de molens en het landschap en alle Groninger molens op te zoeken.

Speciaal voor de Molenzomer werden voor de website www.groningermolens.nl, waar uiteraard informatie over de Groninger molens, zowel over nog bestaande als inmiddels verdwenen molens, te vinden is, nieuwe rubrieken gemaakt. Daarin vindt de bezoeker interessante molenverhalen en -liedjes, maar ook interviews met molenaars en molengidsen, recepten en museale molenvondsten. Gedurende de Molenzomer werd de website geregeld voorzien van nieuwe informatie. Ook het molenblad *de Zelfzwichter* besteedde aandacht aan de Molenzomer.

Website groningermolens.nl

- De website is uitgebreid met veel nieuwe informatie, documenten en foto's. Er zijn negen molenpagina's van verdwenen molens toegevoegd, een ontvangen historisch verhaal is als document aan een bestaande pagina toegevoegd.
- Er is 22 keer een nieuwbericht geplaatst om speciale gebeurtenissen, nieuwe uitgaven of toevoegingen op de website onder de aandacht te brengen.
- Alle 180 nummers van *de Zelfzwichter* (van 1974 tot heden) zijn als pdf-bestand op de site gezet, deze zijn nu door alle belangstellenden te downloaden.
- Er zijn negen themapagina's toegevoegd: interviews met molenaars, gereedschap uit de historische molenmakerswerkplaats Harm Wiertsema, molentermen (in samenwerking met CGTC), museale molenvondsten, kinderen en molens, molentochtjes, molenbiotoop, molenrecepten en molenliedjes.
- Acht maal is een reactie ontvangen van bezoekers aan de site met een opmerking over of een aanvulling op de gepubliceerde tekst; hiervan is dankbaar gebruik gemaakt ter verbetering van de website.

de Zelfzwichter

Het molenblad *de Zelfzwichter* verscheen in 2021 drie keer: twee keer in druk en één keer in digitale vorm. Het centrale thema was 'Nieuwe ontdekkingen bij de molens'. Nieuw was in ieder geval ook de vormgeving. Na dertien jaar (2007-2020) namen wij afscheid van de oude vorm en kwam er een nieuwe. Het blad kreeg een ander formaat en een andere vormgever. Aanleiding om tot verandering over te gaan was onder meer dat de oude vorm niet goed digitaal leesbaar was. Er moest ook een nieuwe drukker komen omdat de oude stopte met zijn bedrijf.

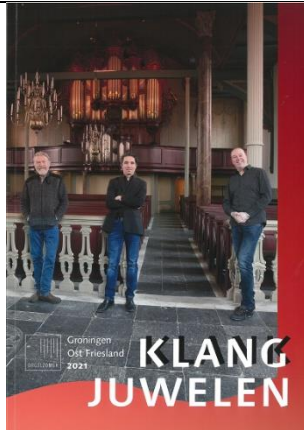
Groninger Molenarchief

Door de coronabeperkingen is er weinig fysieke activiteit op het molenarchief geweest. Via de mail is zes maal een vraag binnengekomen en beantwoord, over een specifieke molen of over molenarchief-gegevens. Er is één bezoeker geweest: een molenaar in opleiding met belangstelling voor de techniek van de Groninger molens heeft een dag in het archief doorgebracht om oude bouwtekeningen te bekijken.

Orgels

Orgelagenda voor Groningen en Ostfriesland

Van april tot november verschijnt de digitale nieuwsbrief *Orgelagenda* twee keer per maand en in de wintermaanden eens per maand. De nieuwsbrief, die wordt verstuurd naar zo'n 400 adressen, bevat informatie over orgelconcerten en een enkel ander (klassieke muziek) concert. De informatie plaatsen wij tevens op de website erfgoednieuws.nl. Deze site wordt ook door Stichting Groningen Orgelland (SGO) en de Uitagenda als bron gebruikt.

Klangjuwelen

Samen met het Organeum in het Duitse Weener geeft Erfgoedpartners aan het begin van het orgelseizoen het tijdschrift *Klangjuwelen* uit in een oplage van 5.000 exemplaren. Aan de samenstelling van het blad wordt meegewerkt door de diverse orgelcommissies in de provincie. Achterin het tijdschrift is een overzicht opgenomen van de orgelconcerten, die zijn geprogrammeerd in Groningen en Ostfriesland. De verspreiding van *Klangjuwelen* wordt door de orgelcommissies ter hand genomen.

Publiciteit sector-breed

Erfgoedloper

Erfgoedloper is de gezamenlijk digitale nieuwsbrief van CGTC en Erfgoedpartners. Het verschijnt iedere twee weken en bevat informatie over de activiteiten van beide organisaties. Af en toe nemen wij informatie op van collega-instellingen waarvan wij vermoeden, dat het interessant is voor onze lezers. *Erfgoedloper* wordt naar zo'n 1.400 adressen gemaild.

Erfgoednieuws

Erfgoednieuws, eveneens een gezamenlijke uitgave van CGTC en Erfgoedpartners, verscheen in 2021 iedere maand. Ieder nummer bevatte twee of drie artikelen over actuele zaken in de Groninger erfgoedwereld. De artikelen worden of aangeleverd door de betreffende organisatie of worden verkregen door een vertegenwoordiger van de organisatie voor dit doel te interviewen. De nieuwsbrief wordt gemaild naar zowel (medewerkers van) erfgoedinstellingen als naar mensen, die geïnteresseerd zijn in informatie over Groninger erfgoed.

Samenleving betrekken

Erfgoed is datgene wat de inwoners van Groningen zo waardevol vinden, dat ze het willen bewaren voor de toekomst. Dat betreft dus niet alleen traditioneel erfgoed, maar ook erfgoed van mensen die nog niet zo lang hier wonen. Samen Groningen ontdekken, onderzoeken en erover vertellen is iets wat we de komende jaren actief gaan uitzetten. Samen met de collega's van CGTC betrekken we mensen bij onderzoek naar taal en gebruiken. Daarnaast gaan we actief andere doelgroepen benaderen, zoals bijvoorbeeld in Het mooiste van twee werelden wat betreft de orgels. Ook verbinden we de molencultuur met het Pronkjewailpad.

Het onderzoek naar taal en gebruiken en het opzetten van nieuwe concerten heeft door corona niet kunnen plaatsvinden. Wel was het mogelijk om de molens op een nieuwe manier onder de aandacht te brengen door mensen te verleiden land molens te wandelen en te fietsen en daarbij informatie te zoeken via de website www.groningermolens.nl. Door de samenwerking met het Pronkjewailpad hebben 4000 wandelaars zich actief met de molens bezig gehouden. Vijf van hen hebben alle molens in de provincie bezocht!

Erfgoedpartners vindt het belangrijk dat bewoners zoveel mogelijk in staat moeten zijn om hun eigen erfgoed te bewaren en presenteren. Daarom zijn er advies-uren voor vrijwilligers om hen wegwijs te maken in de erfgoedwereld om hen bij vragen en problemen te ondersteunen.

Digitalisering

Over dit thema gaan wij een nog uitgebreidere notitie schrijven. Uitgangspunt voor alle vormen van digitalisering is dat zoveel mogelijk wordt gedigitaliseerd bij de bron en dat dit op een universele manier gebeurt die landelijk is afgesproken waardoor uitwisseling met anderen plaats kan vinden. Eén keer invoeren moet leiden tot zichtbaarheid op meerdere fronten door het leggen van goede verbindingen. Erfgoedpartners wil zorgen voor de goede verbindingen met zoveel mogelijk relevante partners. Dit zowel op het niveau van erfgoed (collectie Nederland) maar ook op het gebied van de vrijetijdseconomie. Komend jaar zal ook een project worden opgezet om digitale toepassingen zoals websites en apps voor iedereen toegankelijk te maken, ook voor mensen met een lichamelijke of mentale handicap.

Steunpunt digitalisering

Naast de activiteiten als advisering en deskundigheidsbevordering en deelname aan het landelijke netwerk van digitaliseringscoaches, presenteerden we als steunpunt digitalisering het voorjaar de rapportage *De staat van digitalisering in Groningse musea, een indruk*. Daarin combineerden we een eerder gehouden nulmeting met aanvullende kennis over 48 bij Erfgoedpartners aangesloten instellingen. Zo ontstond een goed beeld van de staat van digitalisering van de musea in Groningen. Deze dient als basis voor ons beleid als steunpunt digitalisering.

[Staat van digitalisering in Groningse musea](#)

Digitale infrastructuur Erfgoed Groningen

Van verschillende kanten signaleerden we in 2021 in het erfgoedveld grote en kleinere initiatieven op het gebied van digitalisering, zoals erfgoedwebsites en platforms. Zelf zochten we een duurzame vorm voor het toegankelijk houden van de content van de website De Verhalen van Groningen.

Wij onderzochten de mogelijkheden om deze en toekomstige initiatieven te verbinden via een onderliggende digitale infrastructuur, gebaseerd op de uitgangspunten van de Nationale Strategie. In samenwerking met specialisten van het Netwerk Digitaal Erfgoed kwamen we tot een globale architectuurschets die bestaande en toekomstige digitale initiatieven kan verbinden via Linked (Open) Data. Eind 2021 vormden we een projectgroep met de Groninger Archieven, het CGTC en de

Universiteitsbibliotheek Groningen als partners en de voorzitter van de Stichting de Verhalen van Groningen, met als eerste doel om deze architectuurschets in een pilot in de praktijk te testen. De provincie was hier intensief bij betrokken.

De eerste generatie Apple MacIntosh (1984); collectie GRID Groningen; foto: Anton Tiktak

Interne organisatie

Erfgoedpartners is een groeiende organisatie met een klein vast personeelsbestand. We vinden het belangrijk dat wij werkzaamheden uitvoeren die een toegevoegde waarde hebben, die niet uitgevoerd kunnen worden door andere organisaties. Hoewel dit per project kan veranderen, heeft Erfgoedpartners vaak de rol van penvoerder en/of initiator van samenwerkingsprojecten; adviseur voor subsidies, onderhoud van collecties en molens; aanspreekpunt voor landelijke organisaties, overheden en fondsen. Binnen het beschikbare budget is het een lastige opgave om vooral de deskundigheid op uitvoeringstaken, bijvoorbeeld collectiebeheer, en op strategie te verankeren. Beide specialismes zijn vaak niet in één persoon verenigd. Erfgoedinstellingen doen vaker een beroep op uitvoerende expertise, waar overheden en fondsen vooral een beroep doen op strategische kennis. Binnen het nu beschikbare budget is het niet mogelijk om op beide terreinen voldoende kennis in huis te hebben. Een goede ontwikkeling van het personeelsbestand is noodzakelijk. Omdat Erfgoedpartners een begrotingsprincipe heeft waarbinnen de vaste lasten gedragen moeten kunnen worden door de 'vaste subsidie', heeft een aantal mensen een vaste aanstelling. Voor projecten worden tijdelijke medewerkers aangetrokken. Ook worden binnen de organisatie mensen met afstand tot de arbeidsmarkt of met een arbeidshandicap geplaatst. Hiernaast is er ruimte voor stagiaires en trainees. De verdeling is 3fte vast, 3fte tijdelijk en 3fte overig (vrijwilliger, stagiair)

Organisaties kunnen zich bij Erfgoedpartners aansluiten. In 2021 konden we Museum Helmantel in Westeremden, het Kinderboekenmuseum in Winsum en de Lutherse Kerk in Groningen als nieuwe leden begroeten. Eind november 2021 waren 61 organisaties aangesloten.

Foto: Anton Tiktak, Arte del Norte